

РІЗНОВЕКТОРНІСТЬ ПАРАДИГМИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Рецензія на монографію: Наукова парадигма сучасного дискурсу:

вектори актуальних досліджень: колект. моногр. [Текст] /

кол. авт.: за заг. ред. Коч Н. В. – Миколаїв: 2016. – с.

*Мова – світ, що лежить між світом
зовнішніх явищ і внутрішнім світом людини.*

Вільгельм фон Гумбольдт

Для сучасної гуманітарної науки характерна підвищена увага до ролі мови у формуванні культурно-семіотичного компонента суспільної свідомості та в міжкультурній соціальній взаємодії, що сприяє відповідному розширенню сфери лінгвістичних досліджень (Пономарчук С. Дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження / С. Пономарчук // Українське мовознавство: Міжвідомчий науковий збірник. – К.: Київський національний університет ім.Т. Шевченка, 2009. – № 39/2. – С. 420).

Нині на загальному лінгвістичному тлі виділяються праці, присвячені студіюванню проблем, скерованих на виявлення ролі мовної особистості в дискурсах різних типів, зокрема на вивчення комунікативно-прагматичних аспектів діяльності адресанта й адресата. Кожний тип інституційного дискурсу потребує особливого дослідницького підходу з огляду на його текстотвірні параметри та текстово-дискурсивні категорії, що мають різний ступінь релевантності для мовця і слухача.

Однією з визначальних особливостей сучасної лінгвістичної науки є прагнення дослідників, охопити й осмислити якомога більше нових аспектів, явищ, проблем. Це часто призводить до того, що більшість із тих питань, на які раніше не було знайдено відповіді, так і залишаються поза увагою дослідників. У зв'язку з цим сучасні лінгвістичні пошуки зазнають диференціації, узагальнення, деталізації. Тому потребують дослідження ті питання, що раніше могли згадуватися лише побіжно, або ж їх торкалися спорадично. Часто не звертали уваги на ті чи ті явища, вважаючи, що вони не

мають цінності і значущості для лінгвістичної науки. Результатом такої діяльності є монографії, присвячені висвітленню конкретного питання, важливої проблеми, над якою працювали один чи кілька дослідників. Такі праці посідають важливе місце в розвитку будь-якої науки, і лінгвістичної зокрема. Однак рецензовану колективну монографію *«Наукова парадигма сучасного дискурсу: вектори актуальних досліджень»* до таких праць віднести не можна, тому що у ній зроблено спробу подати ємно і водночас цілісно проблематику кафедри загальної та прикладної лінгвістики Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського у межах пріоритетного тематичного напрямку *«Фундаментальні дослідження з актуальних проблем суспільних і гуманітарних наук»*. Матеріал досить кваліфіковано упорядковано і систематизовано доктором філологічних наук, професором Н. В. Коч, за загальною редакцією якої здійснено це видання.

У монографії проведено аналіз системної архітектоніки української мови в синхронії та діяхронії, вивчено парадигмальний простір художнього тексту у плані лінгвістичної інтерпретації, особливості художнього, поетичного, рекламного, політичного, культурного дискурсу, з'ясовано словотвірні, стилістичні, експресивні можливості мови та багато іншого. Усе це свідчить про концептуальну глибину авторів-дослідників кафедри загальної та прикладної лінгвістики Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського та відбиває рівень осмислення ними сучасних мовознавчих проблем у розрізі наукових лінгвістичних парадигм.

Відзначаючи актуальність і наукову вагу колективної монографії, зазначимо, що праця вирізняється науково-філософською глибиною у висвітленні традиційних і «свіжих» науково-лінгвістичних питань.

Монографія має на меті узагальнити наукові досягнення викладачів кафедри загальної та прикладної лінгвістики, підсумувати й систематизувати їхні наукові пошуки, окреслити перспективи подальших досліджень у царині українського та слов'янського мовознавства, поглибити методологічну базу, залучивши до аналізу новітній фактичний матеріал.

Для сучасної науки про мову однією з визначальних постає широка сфера проблем, пов'язаних із психологічними, соціальними, прагматичними чинниками організації мовленнєвої діяльності з динамічними процесами породження і сприйняття мовлення тощо, внаслідок усвідомлення того, що мова не може сприйматися як замкнута самодостатня система поза її функціонуванням у процесі комунікації.

Сучасному вивченню проблем дискурсу притаманні різнобічні спрямування, що торкаються категорійної системи дискурсу, жанрових особливостей реалізації дискурсу та ін. У більшості наукових розвідок дискурс розглядають у розрізі його результату – тих текстових утворень, через які встановлюють увесь ситуативно-комунікативний інвентар реалізації комунікативних стратегій і тактик учасників спілкування, їхні рольові особливості, вербалізацію/невербалізацію відповідних комунікативних настанов. У наукових розвідках автори прямо чи побіжно торкаються питання дискурсу та внутрішнього навантаження в його структурі тих чи тих одиниць.

Вивчення концептів, що відображають духовну сферу життя українців, становить особливий інтерес для лінгвістичних досліджень, оскільки саме вони дають багатий фактичний матеріал для осмислення національного менталітету, мовної і концептуальної картини світу. Дослідники відзначають, що мовна картина світу – це і продукт пізнавальної діяльності людини, і сам засіб пізнання, оскільки мова як явище безпосередньо пов'язана з предметним світом людини, відображає її уявлення про зовнішній світ. Тобто мовна картина світу – «це своєрідне світобачення крізь призму мови» (О. Яковлева), «найбільш стабільна і стала система, оскільки мова зберігається у віках, повільно змінюючись» (Т. Космеда), а художній простір у свою чергу «становить собою модель світу певного автора, виражену мовою його просторових уявлень» (Ю. Лотман).

У статті *О. В. Абламської* відображено міфологічну картину світу слов'ян через художній прийом уособлення (втілення) в поетичному дискурсі

відомого сучасного поета Марка Лисянського. Комплексний аналіз уособлення (втілення) авторка (*О. В. Абламська*) подає як у плані форми, так і в плані змісту. Розкрито поняття поетичного дискурсу, здійснено детальний аналіз односкладних речень у творчому доробку Марка Лисянського, а також порівняльний аналіз уживання тих чи тих типів односкладних речень у поезіях автора, обґрунтовано необхідність аналізу використання кольоропозначень у художньому дискурсі, порівнюючи роль лексем-кольоративів у поетичному дискурсі сучасних поетів Еміля Январьова, Леоніда Вишеславського, Марка Лисянського, ураховуючи, що одним із важливих аспектів вивчення кольоролексем є аналіз їх функціональних властивостей у мові художньої літератури. Численні спостереження в галузі лінгвопоетики переконують, що в поетичній мові назви кольорів є естетично проакцентованими, відзначаються багатством семантичних наповнень і виконуваних функцій (*О.В. Абламська*).

Актуальними є спостереження (*Ю. Б. Бабій*) за семантикою асоціативних реакцій та тактико-стратегічним потенціалом сучасного політичного дискурсу, де ґрунтовно доведено, що створення дієвого тексту політичної реклами потребує чіткого планування. Встановлено, що творцям політичної реклами передусім необхідно визначати цільову аудиторію, якій буде адресовано той чи той рекламний текст. Представлено результати асоціативного експерименту, що проводився з метою виявлення здатності рекламного тексту створювати широке коло асоціативних реакцій, запропоновано групи асоціацій за структурним та тематичним значенням (*Ю. Б. Бабій*). Схарактеризовано засоби реалізації комунікативних стратегій інформування та аргументації у мові публікацій інформаційних, аналітичних жанрів, прокоментовано мовні засоби створення змістових акцентів у журналістських матеріалах (*С. В. Гузенко*). З'ясовано специфіку лінгвістичної репрезентації суспільно-політичних змін у мові засобів масової інформації м. Миколаєва, здійснено аналіз суспільно-політичної лексики сучасної української літературної мови на сторінках друкованих

матеріалів м. Миколаєва та інтернет-ресурсів, розглянуто особливості мови сучасних засобів масової інформації, запропоновано класифікацію суспільно-політичної лексики у засобах масової інформації за галузями застосування (С. О. Каленюк).

На сьогоднішній день одним із найперспективніших напрямів мовознавства є вивчення взаємозв'язку мови і людини, її світовідчуття, практичної і ментальної діяльності. З цією метою науковці усе частіше звертаються до аналізу мовних одиниць, що конденсують культуру і психологію народу, його неповторний спосіб мислення.

Актуальними сьогодні є лінгвокультурологічні студії, в яких здійснено фреймовий аналіз, що базується на наявних у свідомості людини когнітивних моделях та концептуальних абстракціях. На думку М. Мінського, фрейм є сценарієм, моделлю або структурою даних для відтворення стереотипної ситуації, а зв'язка двох понять у мовленнєвому або розумовому акті відбувається у ході заміщення одного фрейму іншим (Минский М. Фреймы для представления знаний: [пер.с англ.] / М. Минский. – М.: Энергия, 1979. – 152 с. (С.7)). Прокоментовано дискурсивну практику міфотворчості сучасних ЗМІ (фрейм «кіборг» в українському інформаційному контенті). Стверджено, що в основі ідеологічної, зокрема політичної, міфології лежать концепти-ідеї – соціально детерміновані ментальні утворення колективної свідомості, що мають певні когнітивні ознаки та своєрідну фреймову структуру. Дослідниця (Н. В. Коч) переконана, що фрейм «кіборг» як центральна структура концепту-ідеї ДОНЕЦЬКИЙ АЕРОПОРТ органічно вписується у міфотворчість ЗМІ як основних каналів поширення соціальних міфів. Прокоментовано концепт *гра* у лінгвокультурологічному вимірі (Н. В. Коч).

У межах сучасних мовознавчих студій дослідники все частіше звертаються не лише до класичної теоретичної проблематики, а й до опрацювання новітніх наукових напрямів, пов'язаних із розв'язанням нагальних практичних завдань гуманітарної сфери, серед яких на особливу

увагу заслуговує з'ясування глибинної природи впливових феноменів як іманентних складників комунікативного простору (Р. Блакар, О. Брудний, Г. Гончаров, Є. Доценко, В. Карасик, Т. Ковалевська, Р. Лакофф, Г. Франк, І. Черепанова та ін.).

Надзвичайно цікавими і важливими у монографії постають студіювання з актуальних напрямів вербальної сугестії, розкрито природу та визначено місце сугестивного дискурсу в дискурсології, виокремлено й розглянуто сугестивні маркери лексико-семантичного рівня, притаманні українськомовному сугестивному дискурсу, встановлено кількісний склад та з'ясовано нейропсихолінгвальну природу виокремлених одиниць, визначено їхню роль у створенні впливових дискурсів, проаналізовано етапи зародження й становлення комунікативної сугестії, акцентовано увагу на явищі мовленнєвого впливу, систематизовано основні погляди на його природу й актуальні складники (*О. М. Олексюк*).

Заслуговує на увагу з'ясування семантичної специфіки градаційних конструкцій у фольклорному дискурсі (*А. Ю. Садова*). У розвідці здійснено спробу простежити особливості формування компаративної семантики у градаційних пареміях шляхом аналізу закономірностей зіставлення аргументів при градаційних предикатах, інтерпретації механізмів формування семантики парадоксальності.

Не залишилися поза увагою дослідників проблеми лінгвістики та стилістики тексту, навантаження окремих мовних фігур. Ґрунтовно з'ясовано лінгвосеміотичні маркери діалогів кінофільму О. Байрак «Аврора», зроблено спробу розв'язати деякі практичні завдання цієї галузі: здійснено короткий огляд наукової літератури, запропоновано власну узагальнювальну дефініцію поняття «кінодіалог» (*В. В. Желязкова*), а також стилістичний потенціал лексичних маркерів художньої прози Уласа Самчука (*С. О. Каленюк*) – висвітлено питання зв'язку художнього стилю зі світоглядом автора, наголошено на специфіці індивідуалізації мови персонажів, активному введенні розмовних елементів у пряму мову, невласне пряму та невласне

авторську мову, відзначено, що в досліджуваних текстах Уласа Самчука відсутнє протиставлення мови персонажів і мови автора. Досліджено функціонально-граматичний аспект вербалізації лексико-семантичного поля «місто» в художньому дискурсі Ірени Карпи, виділено основні лексико-семантичні групи лексико-семантичного поля *місто* в художньому дискурсі Ірени Карпи (*К. О. Мікрюкова*). Сюди ж слід віднести і дослідження дискурсу міста в гуманітарній та лінгвістичній парадигмах. Установлено особливості наукового опису міста у літературознавстві, історіографії, соціології, культурології (*К. О. Мікрюкова*). Акцентовано увагу дослідників (*В. В. Желязкова*) на здатності символу як лінгвoseміотичного знака певною мірою виражати експресивність шляхом детального історіографічного огляду еволюції цього поняття та суміжних із ним, пояснено зміст терміна «експресивний знак-символ», наведено типи цих семіотичних одиниць.

Не оминули увагою і метафори-універсалиї як лінгвокультурні засоби дискурсотворення (*М. А. Ландер*), адже «метафора є найпродуктивнішим креативним засобом збагачення мови, виявом мовної економії, семіотичною закономірністю, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої» [Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К., 2010. – 844 с. (С.388)]. У розвідці розглянуто деякі спільні для українського та інших етносів уявлення-асоціації, пов'язані з поняттям «вода», на матеріалі подібних і оригінальних міні-дискурсів фразеологічних одиниць (паремій) як репрезентантів різних фрагментів національної картини світу, етнічних стереотипів, міфологем, символів духовної культури у порівнюваних мовах.

Сучасний етап розвитку суспільства позначений розширенням словникового складу публіцистично-інформаційного мовлення, що безпосередньо пов'язано з потребами суспільства у виникненні інновацій, відродженні й актуалізації раніше вживаних. Наукова розвідка *М. А. Ландер* присвячена аналізу продуктивних словотвірних процесів як засобів семантичних і стилістичних трансформацій сучасного українського

політичного дискурсу, з'ясовано причини виникнення таких перетворень, проілюстровано їх моделі, окреслено проблеми сучасної кодифікації номінативно-словотвірного комплексу мовних засобів інновацій, розкрито їх функціональний потенціал. Схарактеризовано ономастичний простір творів миколаївського поета Аркадія Сурова, запропоновано класифікацію використаних онімів, з'ясовано, що серед онімів домінують антропоніми і топоніми, проаналізовано функції, притаманні власним іменам, використаним у поезіях автора (*А. Ю. Садова*).

Модернізація вищої професійної освіти, зміни освітньої парадигми та входження України у Європейський освітній простір зумовлюють пошук таких підходів і методів навчання студентів, які б призводили майбутніх фахівців до формування своєї професійної діяльності. Адже для ефективного і стабільного функціонування економіки, забезпечення економічної самостійності України, її достойного місця в сучасному світі необхідні не тільки фундаментальні наукові та технічні знання, досконала техніка, високі технології, а й фахівці високого рівня, всебічно підготовлені, з високорозвиненим інтелектом, почуттям нового, умінням діяти в будь-якій складній ситуації, здатністю адаптуватися до умов, що швидко змінюються. Підвищення інтелектуального потенціалу нації є однією з найактуальніших проблем освіти. Концепція національної освіти передбачає високий освітній та культурний рівень випускників, які мають одержати не лише різнобічні глибокі та міцні знання основ наук, але й уміння творчо їх застосовувати, постійно поповнювати. Центральне місце у цьому процесі повинно бути відведено педагогіці, лінгвістиці й методиці навчання студентів. Саме цим проблемам і присвячена наукова студія *Н. І. Василькової*, де розкрито проблеми формування орфографічної компетентності учнів основної школи на матеріалі художніх текстів, проведено аналіз чинних програм і підручників, запропоновано перелік основних умінь і навичок з орфографії та поняття, якими повинні оперувати вчителі й учні загальноосвітніх шкіл. Сюди ж відносимо і науковий пошук *Л. В. Рускуліс* щодо засвоєння норм

мовленнєвого етикету студентами-філологами на заняттях із дисциплін циклу фахових компетентностей. Авторка присвячує статтю проблемі ознайомлення майбутніх учителів української мови із національно-мовними особливостями мовленнєвого етикету українців у процесі вивчення фахових дисциплін.

На нашу думку, монографія набула би більшої стрункості та органічного завершення за умови об'єднання матеріалів у розділи. Це міркування не применшує довершеного наукового статусу монографії.

Запропонована система підходів щодо дослідження парадигми сучасного дискурсу, визначення векторів актуальних досліджень у плані лінгвістичної інтерпретації навантаження окремих мовних фігур, визначення лінгводидактичних засад вивчення тексту (дискурсу) у практиці мовної освіти та багато іншого свідчать про концептуальну глибину дослідників кафедри загальної та прикладної лінгвістики Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського та віддзеркалюють рівень осмислення ними сучасних мовознавчих проблем у розрізі наукових лінгвістичних парадигм.

Володимир Олексенко
(Херсон)